

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้สามารถอธิบายผลการวิจัยโดยแบ่งได้เป็น 2 ตอนคือ

ตอนที่ 1 พัฒนาการหลักสูตรนิเทศศาสตร์

1. การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย
2. การเปรียบเทียบหลักสูตรวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ของมหาวิทยาลัยรัฐและเอกชนในประเทศไทย

ตอนที่ 2 หลักสูตรวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ของมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

1. พัฒนาการหลักสูตรวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ของมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
2. ลักษณะสำคัญของพัฒนาการหลักสูตรวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ของมหาวิทยาลัย

ธุรกิจบัณฑิต

ตอนที่ 1: พัฒนาการหลักสูตรนิเทศศาสตร์

1. การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย

การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทยเริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2482 นับถึงปี พ.ศ. 2540 เป็นเวลา 58 ปี ที่การศึกษาในสาขาดังกล่าวก่อตัวและวางรากฐาน ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องตลอดมาภายใต้บริบททางสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละช่วงเวลา

ลักษณะการเปิดดำเนินการสอนด้านนิเทศศาสตร์สามารถจำแนกได้เป็น 6 ยุคคือ

1. ยุคที่ 1 พ.ศ.2482 – 2490 ยุคแห่งการก่อตัว ภายใต้การผลักดันของผู้นำประเทศและอิทธิพล

ในการวางรูปแบบหลักสูตรจากตะวันตก

2. ยุคที่ 2 พ.ศ.2491 – 2513 ยุคก่อตัวอีกครั้งหลังหยุดการดำเนินการ ภายใต้การขยายตัวของ

อุตสาหกรรมสื่อสารมวลชน

3. ยุคที่ 3 พ.ศ.2514 – 2527 ยุคขยายสถานภาพและขยายสาขาวิชาด้านนิเทศศาสตร์

4. ยุคที่ 4 พ.ศ.2528 – 2538 ยุคของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนและสถาบันราชภัฏ

5. ยุคที่ 5 พ.ศ.2539 – 2540 ยุคจากสื่อสู่เทคโนโลยีสารสนเทศ

6. ยุคที่ 6 พ.ศ.2544 – 2548 ยุคแห่งการขยายตัวทุกทิศทางภายหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจ

ยุคที่ 1 พ.ศ. 2482 – 2490

ยุคแห่งการก่อตัว ภายใต้การผลักดันของผู้นำและอิทธิพลการจัดรูปแบบหลักสูตรจากชาติตะวันตก

การศึกษานิเทศศาสตร์ในประเทศไทย เริ่มต้นขึ้นในรูปแบบของความเป็นสาขาวิชา โดยเปิดสอนสาขาวิชาการหนังสือพิมพ์ที่คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2482 ด้วยความพยายามของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีของไทยสมัยนั้น ซึ่งให้ความสำคัญแก่สื่อมวลชนค่อนข้างมาก โดยเฉพาะการใช้วิทยุกระจายเสียงและสื่อสิ่งพิมพ์เป็นเครื่องมือสร้างลัทธิชาตินิยมและวัฒนธรรมขึ้นใหม่ด้วยการใช้สื่อมวลชนสร้างศรัทธาต่อผู้นำและสร้างประชาชาติ

หากแต่ในทางปฏิบัติ หนังสือพิมพ์ซึ่งจัดทำโดยเอกชนไม่ดำเนินไปในแนวทางที่ จอมพล ป. ต้องการ กล่าวคือ นักหนังสือพิมพ์มีอิสระในการวิจารณ์รัฐและรายงานเหตุการณ์ตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ซึ่งหลายครั้งนำไปสู่ความไม่พอใจของผู้นำ และเกิดความขัดแย้งกับรัฐ ดังนั้นการที่จอมพล ป. ผลักดันให้เกิดวิชาการหนังสือพิมพ์ นอกจากจะมุ่งเพื่อยกระดับมาตรฐานการรายงานข่าวและการจัดทำหนังสือพิมพ์แล้ว ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการกำหนดวุฒิของการศึกษาของผู้ประกอบวิชาชีพสื่อสิ่งพิมพ์ด้วย อันเป็นการควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์ซึ่งเป็นกิจการของเอกชนทางหนึ่ง

วัตถุประสงค์เริ่มแรกที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้บัญญัติไว้ในการจัดการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์คือ เพื่อเตรียมคนเข้าสู่การประกอบอาชีพข้าราชการ และฝึกอาชีพหรือผลิตนักหนังสือพิมพ์และผลิตนักประชาสัมพันธ์เพื่อไปพัฒนาประเทศ อันแสดงถึงการให้ความสำคัญต่อการประกอบอาชีพมากกว่าการให้ความรู้ในเชิงวิชาการ ซึ่งคล้ายกับการจัดการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในระยะแรกของสหรัฐอเมริกา โดยพิจารณาได้จากรายวิชาด้านนิเทศศาสตร์ที่เปิดสอนในสาขาวิชาการหนังสือพิมพ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2482 จะสอดคล้องต่อการนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งมีจำนวน 7 วิชา จำแนกได้เป็น 2 กลุ่มได้แก่

1. กลุ่มวิชาเฉพาะด้านนิเทศศาสตร์ รายวิชาเฉพาะด้านนิเทศศาสตร์ตามหลักสูตรนี้ประกอบด้วยวิชา วิธีปฏิบัติกรหนังสือพิมพ์ ประวัติการหนังสือพิมพ์ และการแปลข่าวโทรเลขซึ่งเป็นวิชาฝึกปฏิบัติด้านเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน เพียงวิชาเดียวที่เปิดสอนในช่วง พ.ศ. 2482 อันแสดงถึงความก้าวหน้าล่าสุดของวิทยาการในขณะนั้น และเมื่อมีการปรับปรุงหลักสูตร ใน พ.ศ. 2491 รายวิชาดังกล่าวก็ถูกยกเลิกไป

2. กลุ่มวิชาพื้นฐาน ได้แก่ เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย จิตวิทยาและเหตุการณ์ระหว่างประเทศ การเปิดสอนวิชาการหนังสือพิมพ์ในครั้งแรกจัดในระดับอนุปริญญา ซึ่งแสดงถึงความไม่มั่นใจในสถานภาพทางวิชาการของศาสตร์แขนงดังกล่าว โดยจัดให้สังกัดคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ รับนิสิตที่สำเร็จอักษรศาสตร์ปีที่ 2 เข้าเรียนต่ออีก 1 ปี มีการเรียนการสอนในสาขาวิชาหนังสือพิมพ์ก่อน แต่ต้องล้มเลิกไปภายในเวลาเพียง 1 ปี เพราะไม่เป็นที่นิยม

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมีประชาชนอีกจำนวนมากไม่น้อยที่ต้องการศึกษาด้านวิชาการหนังสือพิมพ์แต่ไม่มีโอกาส เพราะต้องทำงานในเวลากลางวัน พ.ศ. 2483 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงได้เปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการหนังสือพิมพ์ภาคค่ำขึ้นอีกครั้ง เป็นหลักสูตรอนุปริญญาเพื่อรองรับต่อผู้ประกอบอาชีพนักหนังสือพิมพ์ที่ต้องการวุฒิการศึกษาเพิ่มเติม การจัดการสอนดำเนินไปได้เพียง 3 ปีคือระหว่าง พ.ศ. 2483 - 2486 ก็ต้องล้มเลิกไปเนื่องจากสงคราม มาเปิดใหม่อีกครั้ง พ.ศ. 2487 แต่จัดการสอนไปได้เพียงครึ่งปีก็ต้องล้มเลิกไปอีก ด้วยปัญหาภาวะสงครามมหาเอเชียบูรพา และความไม่พร้อมทั้งในด้านอาจารย์ผู้สอน งบประมาณ อุปกรณ์เทคโนโลยีต่างๆ รวมทั้งการขาดผู้มีความรู้ ความชำนาญเพียงพอที่จะวางรากฐานทางวิชาการของศาสตร์แขนงนี้ในประเทศไทย จนต้องเชิญอาจารย์ชาวต่างชาติมาเป็นผู้วางแผนหลักสูตรและถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักศึกษา

ยุคที่ 2 พ.ศ. 2491 - 2513

ยุคก่อตั้งอีกครั้งหลังหยุดดำเนินการ ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรมสื่อสารมวลชน

ระยะต่อมา หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 สงบลง สถานภาพของการศึกษานิเทศศาสตร์ได้รับการพิจารณาถึงความสำคัญอีกครั้ง และเริ่มมีความมั่นคงจากเดิมที่เป็นเพียงสาขาวิชาย่อยโดยได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นแผนกอิสระ ในยุคดังกล่าวสื่อมวลชนแต่ละประเภทเริ่มมีบทบาทอันเนื่องจากการขยายตัวของสื่อประเภทเดิมคือ สื่อสิ่งพิมพ์ และการถือกำเนิดของสื่อใหม่ๆ คือสื่อกระจายเสียง ส่งผลต่อให้การศึกษานิเทศศาสตร์ขยายตัวในสาขาต่างๆ มากขึ้น อันสามารถอธิบายพัฒนาการของสาขาตามประเภทของสื่อได้ดังนี้

1.1 สาขาวิชาการหนังสือพิมพ์

พ.ศ. 2491 การสอนนิเทศศาสตร์ได้ถือกำเนิดขึ้นอีกครั้ง หลังหยุดดำเนินการไปใน พ.ศ. 2490 เมื่อจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเปิดการศึกษาสาขาหนังสือพิมพ์ภาคค่ำ หลักสูตรประกาศนียบัตร โดยยังคงสังกัดคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์เช่นเดิม แต่ได้มีการปรับปรุงและแก้ไขข้อกำหนดบางประการ โดยกำหนดให้ผู้เข้าเรียนต้องทำงานด้านหนังสือพิมพ์หรือสำเร็จการศึกษามัธยมปีที่ 6 อันเป็นการขยายโอกาสไปสู่ผู้ที่ผ่านการศึกษามาในระบบ ลดระยะเวลาการศึกษาจากเดิม 3 ปี เหลือเพียง 2 ปี แต่เพิ่มรายวิชามากขึ้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นประการหนึ่งของการศึกษาวิชาการหนังสือพิมพ์ คือในช่วง พ.ศ. 2496 มีการร้องเรียนว่า อาจารย์ไม่ค่อยไปสอน นักศึกษาขาดศรัทธา นักศึกษาวิชาการหนังสือพิมพ์ผู้หนึ่งคือ ยอดธรรม บุญบันดาล ได้ทำหนังสือร้องเรียนไปยังจอมพล ป. พิบูลสงคราม เสนอให้ปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาการหนังสือพิมพ์ใหม่ รวมถึงเสนอแนะว่าควรโอนย้ายการศึกษาด้านสิ่งพิมพ์ไปสอนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประกอบกับในช่วงเวลานั้น กรมประชาสัมพันธ์ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพหนังสือพิมพ์ โดยเสนอแนะให้เปิดการสอนวิชาการหนังสือพิมพ์ขึ้นอีกแห่งที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เนื่องจากมีโรงพิมพ์พร้อมอยู่แล้ว อีกทั้งมีความพร้อมที่จะเปิดดำเนินการได้

จากเหตุผลสนับสนุนดังกล่าว จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้มีคำสั่งให้โอนการศึกษาวิชาหนังสือพิมพ์ไปสอนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีสถานภาพเป็นแผนกวิชาวารสารศาสตร์สังกัดคณะรัฐศาสตร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2497 โดยเป็นการศึกษาในระดับปริญญาตรี นับเป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกของไทยที่มีการสอนระดับปริญญาในสาขาวิชาการหนังสือพิมพ์

ต่อมาใน พ.ศ. 2509 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้จัดตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์หลักสูตรวิชาการหนังสือพิมพ์ภาคค่ำ หลักสูตร 3 ปี สำเร็จแล้วได้รับปริญญาวารสารศาสตรบัณฑิต โดยรับผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมปลายซึ่งทำงานในแวดวงหนังสือพิมพ์ เพื่อส่งเสริมวิทยฐานะนักหนังสือพิมพ์ และให้บริการแก่สื่อมวลชนในด้านการพัฒนาวิชาชีพหนังสือพิมพ์ โดยโอนการศึกษาแผนกวิชาวารสารศาสตร์ สังกัดคณะรัฐศาสตร์ มาสังกัดคณะสังคมศาสตร์ด้วย ซึ่งในหลักสูตรนี้แบ่งเป็น 2 แผนก คือ แผนกสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ และ แผนกวารสารศาสตร์

สาเหตุที่มีการเปิดสอนวิชาการหนังสือพิมพ์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยุคนั้น เนื่องจากกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ รองนายกรัฐมนตรี และดำรงตำแหน่งอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในสมัยนั้นเล็งเห็นว่า วิชาการสื่อสารมวลชนยังไม่เป็นที่แพร่หลาย ยังไม่มีการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี เท่าที่ได้จัดการสอนที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จะเป็นการศึกษาในระดับประกาศนียบัตร เท่านั้น และผู้ทำงานในวงการหนังสือพิมพ์เป็นผู้ที่ไม่ได้ศึกษามาโดยตรง ทำให้ได้รับการวิจารณ์จากผู้อ่านและนักวิชาการว่า เสนอข่าวไม่มีคุณภาพ ใช้ภาษาไม่เหมาะสมในการเขียน แนวทางแก้ปัญหาคือ การเปิดแผนกวารสารศาสตร์ขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่มีโรงพิมพ์พร้อมอยู่แล้ว

ในปี พ.ศ.2512 ความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นอีกประการหนึ่งของวิชาการหนังสือพิมพ์ คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ระงับการรับสมัครนักศึกษาวิชาการหนังสือพิมพ์ภาคค่ำหลักสูตร 3 ปี ปรับปรุงมาเป็นการเปิดสอนในระดับปริญญาตรีภาคค่ำ โดยใช้ระยะเวลาเรียน 6 ปี สำเร็จแล้วได้รับปริญญาวารสารศาสตรบัณฑิต โดยยังคงกำหนดคุณสมบัติผู้เข้าศึกษาเป็นผู้ประกอบวิชาชีพนักหนังสือพิมพ์เช่นเดิม

ลักษณะการจัดการศึกษาภาคค่ำดังกล่าว รวมถึงการขยายการศึกษาให้นักศึกษามีโอกาสเรียนถึง 6 ปี แสดงถึงวัตถุประสงค์สำคัญที่เอื้อประโยชน์ต่อผู้ที่มีงานประจำอยู่แล้ว ซึ่งจะได้มีเวลาเต็มทีในการศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ และทักษะสำหรับพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติงาน

พ.ศ.2513 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยกวิทยฐานะแผนกวารสารศาสตร์ เป็นแผนกอิสระวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน นับเป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกของไทยที่จัดการสอนนิเทศศาสตรระดับปริญญาตรี 4 ปี พร้อมกับยกเลิกการศึกษาภาคค่ำ เปลี่ยนเป็นการศึกษาเต็มเวลา ในขณะที่จุฬาลงกรณ์ยังคงสอนในระดับประกาศนียบัตรเช่นในยุคแรก

1.2 สาขาวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์

พ.ศ.2507 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เปิดสอนสาขาสื่อสารมวลชน สังกัดคณะมนุษยศาสตร์ โดย ม.ล.ค้อย ชุมสาย นักนิเทศศาสตร์ซึ่งมีความชำนาญด้านวิทยุและโทรทัศน์ มีบทบาทผลักดัน และดำรงตำแหน่งคณบดีคนแรก ธรรมเกียรติ กั่นอริ (2541: 130) ได้กล่าวถึงบทบาทและความสำคัญของม.ล.ค้อย ชุมสาย ไว้ใน “โลกของสื่อ”ว่า

...ช่วงนั้น พันเอกพระอร่ามรัชิต (อ็อค จุลานนท์) ผู้บุกเบิกกิจการวิทยุกระจายเสียงไทยถึงเห็นว่า กิจการวิทยุกระจายเสียงมีทิศทางที่จะเติบโตได้จึงเริ่มฝึกฝนนักเรียนช่างวิทยุกระจายเสียงโดยคัดเลือกจากนักเรียนไปรษณีย์ 10 คน ซึ่ง ม.ล.ค้อย ชุมสายเป็นหนึ่งในนักเรียนกลุ่มดังกล่าว และต่อมาได้ลาออกเพื่อศึกษาต่อถึงระดับปริญญาเอก จนได้รับตำแหน่งทางวิชาการเป็นศาสตราจารย์...

คณบดีคนต่อมาของคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาสาขานี้คือ สุรัตน์ นุ่มนนท์ ได้จัดลักษณะการเรียนการสอนซึ่งเน้นด้านวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ เรียกว่า มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกที่เปิดสอนในสาขาวิทยุกระจายเสียงด้วยวัตถุประสงค์คือ สร้างและผลิตนักวิชาชีพไปปฏิบัติงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยมุ่งฝึกให้บุคลากรเข้าสู่วิชาชีพวิทยุกระจายเสียง โดยเฉพาะรายการวิทยุเพื่อการศึกษา ซึ่งในขณะนั้นมหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีสถานีวิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษาในระบบ FM. อยู่แล้ว อันเป็นการสะดวกสำหรับนักศึกษาที่จะได้รับการฝึกฝนประสบการณ์ด้านการผลิตรายการวิทยุไปด้วย

นอกจากนั้น ปัจจัยอีกประการที่เอื้อต่อการศึกษาด้านวิทยุกระจายเสียงในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คือ ข้อจำกัดในด้านการอ่านออกเขียนได้ของประชาชนในส่วนภูมิภาค ทำให้ความตื่นตัวที่จะรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์มีไม่มากนัก ในขณะที่วิทยุกระจายเสียงได้เปรียบกว่า เนื่องจากมีราคาไม่แพง เคลื่อนย้ายสะดวก เป็นสื่อที่สามารถส่งข่าวสารเข้าถึงประชาชนได้ง่ายและรวดเร็วกว่า

ในช่วงนี้ การเปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ยังคงตอบสนองต่อการขยายตัวของสื่อมวลชน ซึ่งต้องการผู้มีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในสื่อประเภทใหม่ๆที่เกิดขึ้นนอกเหนือไปจากสื่อหนังสือพิมพ์ เช่นวิทยุกระจายเสียง ซึ่งถือกำเนิดขึ้นมาในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2473 และวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งถือกำเนิดในปี พ.ศ. 2495 และรัฐได้เล็งเห็นความสำคัญของวิทยุมากขึ้นนับแต่ปี พ.ศ. 2492 โดยยกเลิกการจดทะเบียนวิทยุ อนุญาตให้หน่วยงานราชการต่างๆ ตั้งสถานีวิทยุได้เพิ่มเติมจากที่กรมประชาสัมพันธ์และกรมไปรษณีย์โทรเลขเคยเป็นเพียง 2 หน่วยงาน ที่สามารถจัดตั้งสถานีวิทยุได้ จากนั้นเป็นต้นมา กิจการวิทยุกระจายเสียงก็ได้รับความนิยมแพร่หลายอย่างรวดเร็ว กล่าวได้ว่า นับแต่ยุคแรก ที่เกิดสื่อแขนงดังกล่าว ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ต้องใช้เวลาถึงกว่า 20 ปีกว่าความนิยมในสื่อกระจายเสียงจะแพร่หลาย

พ.ศ. 2508 แผนกวารสารศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อันเป็นการเตรียมสำหรับฝึกปฏิบัติงานแก่นักศึกษาในสาขาดังกล่าว

พ.ศ. 2511 สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ยกวิทยฐานะจากการเป็นสาขาวิชาขึ้นเป็นภาควิชาการสื่อสารมวลชน สังกัดคณะมนุษยศาสตร์ โดยเนื้อหาหลักสูตรรวมทั้งจำนวนหน่วยกิตยังคงเท่าเดิมแต่มีอิสระในการดำเนินการขึ้น ซึ่งเหตุผลประกอบการยกวิทยฐานะดังกล่าวคือ วิชาการทางวิทยุและโทรทัศน์เป็นความต้องการของตลาดอาชีพด้านนี้อยู่มาก นอกจากนี้ความจำเป็นในการพัฒนาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์เพื่อส่งเสริมการศึกษา และพัฒนาประเทศเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตท้องที่ภาคเหนือของไทย ดังนั้น จึงได้ยกสถานภาพขึ้นจากการเป็นเพียงสาขาวิชาเป็นภาควิชาเพื่อความเป็นอิสระและคล่องตัวในการบริหารงานมากขึ้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ว่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะเปิดสาขานิเทศศาสตร์ขึ้นเป็นแห่งแรก หากแต่การสอนด้านสื่อกระจายเสียง ยังสังกัดอยู่ในสาขาสื่อสารมวลชน และเปิดหลังจากการสอนด้านสื่อกระจายเสียงของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จวบจนถึง พ.ศ. 2540 แม้จะมีการปรับปรุงหลักสูตรแล้ว หากยังคงใช้ชื่อภาควิชาสื่อสารมวลชนเช่นเดิม โดยครอบคลุมการศึกษาด้านวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

1.3 สาขาวิชาการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นับเป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกที่สอนสาขาการประชาสัมพันธ์ โดยเริ่มต้นใน พ.ศ. 2508 เป็นการสอนหลักสูตรวิชาสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ ซึ่งต่อมาได้ยกฐานะเป็นแผนกวิชา จากนั้น เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2509 จึงได้ยกสถานภาพการศึกษาหลักสูตรสื่อสารมวลชนเป็นแผนกอิสระสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ โดยแบ่งออกเป็น 3 แผนก วิชาย่อยคือ

1. แผนกวิชาการหนังสือพิมพ์
2. แผนกวิชาศิลปการสื่อความหมาย โดยรวมวิชาการกระจายเสียง วิชาการโทรทัศน์ วิชาการภาพยนตร์ เข้าไปด้วย
3. แผนกวิชาการประชาสัมพันธ์

พ.ศ. 2512 วิทยาลัยกรุงเทพฯ (ชื่อในขณะนั้น) นับเป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งแรกที่เปิดสอนนิเทศศาสตร์ โดยจัดหลักสูตรด้านการประชาสัมพันธ์ สังกัดคณะบริหารธุรกิจ เนื่องด้วยผู้ก่อตั้งวิทยาลัย คือ นายสุรัตน์ โอสธานุเคราะห์ เล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการผลิตนักประชาสัมพันธ์สำหรับธุรกิจเอกชน โดยผู้มิบทบาทในการร่างหลักสูตรสื่อสารมวลชน เมื่อเริ่มเปิดดำเนินการสอนประกอบด้วยอาจารย์ประจำผู้สอนวิชาด้านการสื่อสารในวิทยาลัยกรุงเทพฯ ขณะนั้น ได้แก่ ประจัน วัลลิกโก, ลักขณา สตะเวทิน, สุรีย์ บุรณะธนิต และสรินทิพย์ ชันธุ์สุวรรณ ผู้ศึกษาในสาขานี้สำเร็จแล้วได้รับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (สื่อสารมวลชน)

อาจกล่าวได้ว่าการหลักสูตรในระยะแรกยังมีปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการอัน ได้แก่ สถานที่คับแคบ อุปกรณ์การฝึกปฏิบัติไม่ทันสมัย นอกจากนี้ หลักสูตรแต่ละสถาบันต่างจัดการศึกษาของตนไม่สัมพันธ์สถาบันอื่น เนื้อหาแตกต่างกันไป ทำให้ไม่อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน

จากปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงดังกล่าว ส่งผลต่อการพัฒนาการที่เกิดขึ้นในระหว่าง 2 ยุคดังกล่าว คือยุคแรกก่อตั้งแล้วปิดตัวไป และการกลับมาเปิดดำเนินการสอนอีกครั้ง เป็นคำอธิบายอย่างชัดเจนถึงสาเหตุที่ทำให้การก่อตัวของการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์เป็นไปค่อนข้างช้า กล่าวคือใช้เวลาถึง 39 ปี กว่าที่จะมีการยกวิทยฐานะจากภาควิชาขึ้นเป็นแผนกอิสระในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ยุคที่ 3 พ.ศ. 2514 – 2527

ยุคขยายสถานภาพ และขยายสาขาวิชาด้านนิเทศศาสตร์

ลักษณะพัฒนาการที่เกิดขึ้นในยุคนี้สามารถแบ่งได้ เป็น 4 ลักษณะคือ

1. การยกสถานภาพ

พ.ศ. 2517 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ยกฐานะจากแผนกอิสระสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์เป็นคณะนิเทศศาสตร์

พ.ศ. 2520 วิทยาลัยกรุงเทพ ยกฐานะแผนกอิสระสื่อสารมวลชน เป็นคณะสื่อสารมวลชน โดยประจันต์ วัลลิโก เป็นคณบดีคนแรก และเปิดดำเนินการสอนเพิ่มในสาขาวิชาการโฆษณา และ ใน พ.ศ. 2523 ได้เปลี่ยนชื่อคณะสื่อสารมวลชน เป็นคณะนิเทศศาสตร์

ต่อมา ใน พ.ศ. 2522 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ยกฐานะแผนกอิสระวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนเป็นคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน

2. การเปิดดำเนินการในสถาบันอุดมศึกษาใหม่

สถาบันอุดมศึกษาแห่งใหม่ที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ยุคนี้ มี 4 สถาบัน คือวิทยาลัยกรุงเทพ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ตามลำดับ ดังนี้

พ.ศ. 2514 วิทยาลัยกรุงเทพ เปิดสอนสาขาวิชาการสื่อสารมวลชน สังกัดคณะบริหารธุรกิจ พร้อมกับมหาวิทยาลัยรามคำแหงเริ่มเปิดวิชาสื่อสารมวลชนเป็นวิชาโท สังกัดภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ ประกอบด้วยรายวิชาด้านสื่อสารมวลชนและวาทการ

พ.ศ. 2524 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เปิดภาควิชาศิลปนิเทศ สังกัดคณะมนุษยศาสตร์ แบ่งการสอนออกเป็น 2 สาขาวิชา คือ สาขาดนตรี และสาขาสื่อสารมวลชน

พ.ศ. 2527 สถาบันราชภัฏ (หรือวิทยาลัยครูในขณะนั้น) เริ่มวางรากฐานการเปิดดำเนินการในหลักสูตรนิเทศศาสตร์ เพื่อตอบสนองต่อแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงาน

ในปีเดียวกันนี้ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ได้เปิดสอนในหลักสูตรนิเทศศาสตร์ขึ้นเป็นครั้งแรก โดยมีสาขาการประชาสัมพันธ์ สาขาการสื่อสารมวลชน และสาขาหนังสือพิมพ์ การเปิดสอนหลักสูตรนิเทศศาสตร์ระดับปริญญาตรี 4 ปี รับผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 และปริญญาตรีต่อเนื่อง 3 ปี ผู้สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา หรือประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ทั้ง 2 หลักสูตรนี้สำเร็จแล้วได้รับปริญญานิเทศศาสตรบัณฑิต

3. การขยาย เปิดสาขาเพิ่ม

ลักษณะการเปิดสอนเพิ่มเติมสาขาต่างๆ ในช่วงยุคนี้ ดำเนินไปตามลำดับในมหาวิทยาลัยต่างๆ ดังต่อไปนี้คือ

พ.ศ. 2515 สาขาสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เปิดดำเนินการเพิ่มเติมในอีก 3 แขนงวิชา คือ ภาพยนตร์ วารสารศาสตร์ และการโฆษณา

พ.ศ. 2516 แผนกอิสระสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดตั้งภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง เป็นการสอนสาขาวาทวิทยาในรูปแบบของวิชาเอกระดับปริญญาตรีเป็นครั้งแรก

พ.ศ. 2517 วิทยาลัยกรุงเทพ ได้วางแผนเปิดดำเนินการสอนสาขาวารสารศาสตร์ โดยรับอิทธิพลมาจากการร่างหลักสูตรจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ. 2519 วิทยาลัยกรุงเทพเปิดสอนสาขาวารสารศาสตร์ พร้อมกับที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เปิดให้นิตยสาขาคือ หรือคณะอื่น ได้เลือกศึกษาวิชาวาทวิทยาเป็นวิชาโท

พ.ศ. 2520 มหาวิทยาลัยรามคำแหง เปิดสอนหลักสูตร โฆษณาและประชาสัมพันธ์ สังกัดคณะบริหาร โดยเน้นเนื้อหาด้านธุรกิจและอุตสาหกรรม

4. การขยายระดับการสอน

ในยุคนี้สถาบันอุดมศึกษาดั้งเดิมที่สอนด้านนิเทศศาสตร์ ได้ขยายระดับการสอนเพื่อรองรับต่อความต้องการศึกษาในระดับสูงขึ้นไป โดยมี 2 สถาบันที่เปิดดำเนินการสอนระดับปริญญาโท ได้แก่ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เปิดสอนหลักสูตรปริญญาโทสาขานิเทศศาสตร์ พัฒนาการใน พ.ศ. 2521 จากนั้น พ.ศ. 2525 คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เริ่มเปิดสอนในระดับปริญญาโทภาคค่ำ

ยุคที่ 4 พ.ศ. 2528 -2538

ยุคของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนและสถาบันราชภัฏ

การศึกษานิเทศศาสตร์ในยุคนี้ ดำเนินไปในทิศทางที่สำคัญ 4 ด้านคือ

1. การเปิดดำเนินการในสถาบันราชภัฏ

พ.ศ. 2528 สถาบันราชภัฏได้เริ่มสอนนิเทศศาสตร์ระดับอนุปริญญา โดยวิทยาลัยครูนครปฐมจัดสอนหลักสูตรนิเทศศาสตร์ โปรแกรมวารสารศาสตร์และการประชาสัมพันธ์ในระดับ

อนุปริญญา นับเป็นสถาบันการศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการแห่งแรกที่สอนด้านนิเทศศาสตร์ โดยเน้นการฝึกปฏิบัติการใช้สื่อเพื่อออกไปเป็นผู้ปฏิบัติงานด้านสื่อวิทยุโทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์

พ.ศ. 2531 การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ขยายตัวออกไปในวิทยาลัยครูหลายแห่ง ได้แก่ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา วิทยาลัยครูสวนดุสิต วิทยาลัยครูจันทระเกษม วิทยาลัยครูนครสวรรค์และวิทยาลัยครูเชียงใหม่ โดยเปิดสอนในโปรแกรมนิเทศศาสตร์ หลักสูตรปริญญาตรี 4 ปี สังกัดคณะวิทยาการจัดการ นับเป็นครั้งแรกที่มีการจัดการสอนด้านนิเทศศาสตร์ระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

2. การขยายตัวของหลักสูตรนิเทศศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเอกชน

การขยายตัวในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนเป็นผลสืบเนื่องมาจากแผนนโยบายการศึกษาในแผนพัฒนาการอุดมศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) ซึ่งรัฐกำหนดว่า จะไม่มีการขยายตัวในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐเพิ่มเติม แต่เนื่องจากความต้องการบัณฑิตในสาขานิเทศศาสตร์ยังมีอยู่มาก สถาบันอุดมศึกษาเอกชนจึงเปิดดำเนินการมากขึ้นเพื่อรองรับต่อความต้องการดังกล่าวท ซึ่งรัฐได้ผ่อนคลายความเข้มงวดในด้านกฎระเบียบ และยกเว้นการเก็บค่าธรรมเนียมต่างๆ อันแสดงถึงการสนับสนุนให้ภาคเอกชนที่มีความพร้อมเข้ามาลงทุนด้านจัดการศึกษาและเปิดสอนในระดับมหาวิทยาลัยด้วย

พ.ศ. 2530 มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรนิเทศศาสตร์ทุกสาขาที่เปิดสอน อันได้แก่ วารสารศาสตร์ และประชาสัมพันธ์ พร้อมกับขออนุมัติเปิดสอนในสาขาวิชาการแสดง ทั้งนี้ เหตุผลในการปรับปรุงหลักสูตร สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการเปิดสอนสาขาสื่อสารมวลชน คือ เพื่อผลิตนักศึกษาออกไปปฏิบัติงานกับองค์กรธุรกิจ ซึ่งนับวันจะทวีบทบาทและความสำคัญมากขึ้น หลักสูตรที่เสนอปรับปรุงมีวิชาทางด้านธุรกิจเพิ่มมากขึ้น อันเป็นการตอบสนองต่อภาคธุรกิจเอกชนมากขึ้นกว่าเดิม โดยในการจัดหลักสูตรจะได้รับอิทธิพลจากหลักสูตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ. 2531 มหาวิทยาลัยรังสิตเปิดสอนคณะนิเทศศาสตร์ สาขาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ สาขาหนังสือพิมพ์ และเปิดสอนในสาขาใหม่คือ การจัดการสารสนเทศ ซึ่งแสดงถึงแนวคิดที่เริ่มให้ความสำคัญต่อเทคโนโลยีอันทันสมัยมากขึ้น ส่วนวิทยาลัยเกษมบัณฑิต ก็ได้เปิดสอนใน 2 สาขา คือ สาขาสื่อสารมวลชนและสื่อสารการแสดง และสาขาการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์

มหาวิทยาลัยเอกชนอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งเปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในปี พ.ศ. 2531 คือวิทยาลัยอัสสัมชัญบริหารธุรกิจ (ABAC) เปิดสอนสาขาบริหารการโฆษณา โดยสังกัดคณะบริหารธุรกิจ เป็นการสอนนิเทศศาสตร์ต่างไปจากสาขาวิชาเดิมที่เน้นการใช้สื่อ โดยปรับเปลี่ยนการศึกษาที่เน้นการบริหารงานด้านสื่อสารมวลชนเข้าไปด้วย

ในปี พ.ศ. 2531 นี้ นับได้ว่า เป็นปีที่มีการเพิ่มจำนวนคณะนิเทศศาสตร์ของมหาวิทยาลัยเอกชนสูงที่สุด คือมีการเพิ่มถึง 5 แห่งเป็นเวลา 1 ปี นอกจาก 3 สถาบันข้างต้นแล้ว ยังมีอีก 2 แห่งที่เปิด

สอนด้านนิเทศศาสตร์ คือ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต เปิดสาขานิเทศศาสตร์ธุรกิจ และสาขาวิชาการสื่อสารมวลชน และคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม โดยเปิดสาขาวิชาการโฆษณาและสาขาวิชาการประชาสัมพันธ์

พ.ศ.2533 มหาวิทยาลัยที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในปีนี้ ยังคงเป็นมหาวิทยาลัยเอกชน ได้แก่ มหาวิทยาลัยสยาม เปิดสอนภาควิชาการประชาสัมพันธ์ สังกัดคณะศิลปศาสตร์ ต่อมาจึงได้ แยกตัวเป็นคณะนิเทศศาสตร์ ประกอบด้วย 3 สาขาวิชา คือ สาขาวิชาการหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ สาขาวิชาการประชาสัมพันธ์ และสาขาวิชาการโฆษณา

มหาวิทยาลัยเอกชนอีกแห่งที่เปิดสอนในปีดังกล่าว คือ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย เปิดสอนในสาขาวิชาการวารสารศาสตร์ สาขาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ สาขาการประชาสัมพันธ์ และสาขาการโฆษณา

พ.ศ. 2534 วิทยาลัยเซนต์จอห์น เปิดสอนคณะนิเทศศาสตร์ 3 สาขา คือ สาขาการโฆษณา สาขาการประชาสัมพันธ์ และสาขาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

พ.ศ. 2535 สถาบันเทคโนโลยีสังคม (เกริก) เปิดสอนหลักสูตรนิเทศศาสตร์ สังกัดคณะนิเทศศาสตร์และศิลปศาสตร์

พ.ศ. 2538 มหาวิทยาลัยหอการค้าไทยเปิดดำเนินการสาขาวิชาการประชาสัมพันธ์ภาคค่ำ เพื่อรองรับต่อผู้มีงานทำอยู่แล้ว

ในช่วงของการขยายตัวในยุคที่ 3 นี้ เป็นที่สังเกตได้ว่า มหาวิทยาลัยเอกชนที่เพิ่งเปิดดำเนินการแทบทุกแห่งจะเปิดสอนคณะนิเทศศาสตร์ อันแสดงถึงการตอบสนองต่อการขยายตัวของอุตสาหกรรมสื่อสารมวลชนและการขยายตัวของภาคธุรกิจ รวมทั้งขยายแนวทางการศึกษาด้านนี้ใหม่ ซึ่งไม่ใช่เพียงการขยายตัวตามสื่อ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าในยุคที่ 3 นี้ การศึกษาในมหาวิทยาลัยเอกชน เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญประการหนึ่งของประวัติศาสตร์การศึกษานิเทศศาสตร์ของไทยในยุคการขยายตัว

3. การขยายการศึกษานิเทศศาสตร์ออกไปในส่วนภูมิภาค

นับแต่ พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา การเพิ่มจำนวนของมหาวิทยาลัยที่สอนสาขานิเทศศาสตร์เน้นไป ส่วนภูมิภาคมากขึ้น ด้วยวัตถุประสงค์สำคัญคือ ขยายโอกาสการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ให้ออกสู่ภูมิภาคมากยิ่งขึ้น มุ่งตอบสนองการผลิตกำลังคนที่จะไปพัฒนาท้องถิ่น รองรับต่อแรงงานภาคท้องถิ่น เช่นการเปิดสอนในสถาบันราชภัฏตามจังหวัดต่างๆ

ลักษณะการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ที่ขยายตัวสู่ภูมิภาคอย่างชัดเจน ปรากฏในปี พ.ศ.2531 ซึ่งสถาบันราชภัฏมีการเปิดดำเนินการพร้อมกันถึง 5 แห่ง โดยอยู่ในส่วนกลาง 3 แห่งคือ วิทยาลัยครูสวนดุสิต วิทยาลัยครูสวนสุนันทา วิทยาลัยครูจันทร์เกษม และเป็นสถาบันในส่วนภูมิภาค 2 แห่งคือ วิทยาลัยครูนครสวรรค์ และวิทยาลัยครูเชียงใหม่ จากนั้น พ.ศ. 2532 มีการเปิดสอนภาควิชาวารสารศาสตร์และการประชาสัมพันธ์ในวิทยาลัยครูนครราชสีมา สหวิทยาลัยอีสานใต้ เพื่อสนองต่อความต้องการของบุคลากรในท้องถิ่น รวมถึงวิทยาลัยครูนครปฐมได้เปิดสอนโปรแกรมวารสารศาสตร์และ

การประชาสัมพันธ์ หลักสูตรปริญญาตรี 4 ปี นอกจากนั้น มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ ได้เปิดสอนสาขาวิชานิเทศศาสตร์ สังกัดคณะสังคมศาสตร์และวิทยาลัยโยนก จังหวัดลำปาง เปิดสอนคณะนิเทศศาสตร์ สาขาวิชาการโฆษณาและประชาสัมพันธ์และสาขาหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ทั้งภาคปกติและภาคค่ำ

ในช่วงนี้ การเปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในส่วนภูมิภาคได้มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดย พ.ศ.2534 วิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล จังหวัดนครราชสีมา เปิดสอนหลักสูตรนิเทศศาสตร์ สาขาสื่อสารมวลชน พ.ศ.2537 วิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดขอนแก่น เปิดสอนคณะนิเทศศาสตร์ สาขาวิชาการหนังสือพิมพ์ พ.ศ.2538 วิทยาลัยโยนก จังหวัดลำปางเปิดดำเนินการกลุ่มวิชาโทวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ สำหรับนักศึกษาสาขาอื่นที่สนใจจะศึกษาในด้านสื่อสารมวลชน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการเปิดสอนนิเทศศาสตร์ระยะนี้ (พ.ศ.2538) มีมหาวิทยาลัยของรัฐเพียง 2 แห่งที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์เพิ่ม คือมหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี ซึ่งเปิดสอนคณะนิเทศศาสตร์ สาขาการประชาสัมพันธ์ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการนักศึกษาในภูมิภาคตะวันออกและมหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก เปิดสอนสาขาประชาสัมพันธ์ สังกัดคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ซึ่งได้ระบุดูวัตถุประสงค์ในการสอนนิเทศศาสตร์ไว้ว่า เพื่อเปิดโอกาสในการศึกษาต่อแก่ประชากรวัยศึกษาโดยเฉพาะภาคเหนือตอนล่าง

4. การเปิดสาขาวิชาใหม่

นอกจากจะมีการเปิดดำเนินการสอนในมหาวิทยาลัยทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิกาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว มหาวิทยาลัยที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์อยู่ก่อนแล้วได้เปิดดำเนินการขยายสาขาเพิ่มเติมอีกจำนวนไม่น้อย โดยมีทิศทาง 2 ลักษณะคือ การเปิดสอนเพิ่มในสาขาภาพยนตร์ ซึ่งช่วงดังกล่าวอุตสาหกรรมภาพยนตร์มีการขยายตัวมาก อีกทางหนึ่งคือการเปิดเพิ่มในสาขาการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ โดยมหาวิทยาลัยเดิมที่สอนนิเทศศาสตร์แล้วและเปิดสอนเพิ่มในสาขาใหม่ ได้แก่

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เปิดสอนเพิ่มในสาขาภาพยนตร์
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เปิดเพิ่มในสาขาการประชาสัมพันธ์
- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เปิดเพิ่มในสาขาการโฆษณาและประชาสัมพันธ์
- มหาวิทยาลัยกรุงเทพ เพิ่มสาขาการสื่อสารการแสดง และสื่อสารมวลชน
- มหาวิทยาลัยรังสิต เปิดดำเนินการเพิ่มในสาขาการประชาสัมพันธ์ สาขาวิชาการหนังสือพิมพ์ และสาขาวิชาการภาพยนตร์และวีดิทัศน์
- มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ เปิดสอนเพิ่มในสาขาวิชาการ โฆษณา

ยุคที่ 5 พ.ศ.2539-2540

จากสื่อสู่เทคโนโลยีสารสนเทศ

นับแต่เปิดดำเนินการใน พ.ศ.2482-2538 การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์เน้นไปที่การศึกษาสื่อมวลชนแขนงต่างๆ แม้ว่าจะเริ่มให้ความสำคัญต่อภาคธุรกิจและการตลาดมากขึ้น แต่ก็ยังคงอยู่ในขอบเขตการศึกษาตัวสื่อเป็นประเด็นสำคัญ ดังจะเห็นได้ว่า ยังคงมีการเปิดสอนสาขาวิทยุและโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และภาพยนตร์อย่างต่อเนื่อง

จนกระทั่งเมื่อการศึกษาระดับอุดมศึกษาของไทยเข้าสู่ช่วงของแผนพัฒนาการศึกษาระดับที่ 8 ซึ่งมุ่งพัฒนาขีดความสามารถของบุคคล ขยายและยกระดับความรู้ให้ทันต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคม ในแผนดังกล่าว เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อมวลชนเป็นกลไกสำคัญในการขยายบริการการศึกษาและแหล่งความรู้ให้แก่ประชาชนส่งผลต่อสถาบันอุดมศึกษาที่สอนด้านนิเทศศาสตร์ที่ต้องผลิตกำลังคนให้รองรับต่อทิศทางดังกล่าว แนวทางการเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นในยุคนี้ คือ การหันเหทิศทางการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ให้เข้าสู่ความเป็นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้น มหาวิทยาลัยที่เปิดสอนนิเทศศาสตร์ที่เน้นความสำคัญของเทคโนโลยีมากขึ้น ได้แก่ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีลักษณะการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งให้ความสำคัญต่อเทคนิควิทยาการใหม่ๆ โดยไม่ได้แยกศึกษาตามประเภทของสื่อเช่นเดียวกับในยุคก่อน หากแต่จัดการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์เข้าไปรวมกับการศึกษาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อมุ่งผลิตนักเทคโนโลยีที่มีความรู้และประสบการณ์ในลักษณะที่เป็นผู้รู้จริงและปฏิบัติได้จริง เนื้อหารายวิชาส่วนใหญ่เน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีในการปฏิบัติงานด้านนิเทศศาสตร์

มหาวิทยาลัยเอกชนที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์เพิ่มเติมในยุคนี้อีก 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย จัดการสอนคณะนิเทศศาสตร์ สาขาการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ และสาขาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งได้บรรจุรายวิชาด้านเทคโนโลยีเข้าไปในหลักสูตรด้วย เช่น การใช้ระบบคอมพิวเตอร์เพื่อการสื่อสาร เป็นต้น และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานครได้เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในสาขานิเทศศาสตร์ธุรกิจ สังกัดคณะบริหารธุรกิจ ซึ่งในหลักสูตรก็ยังคงให้ความสำคัญต่อการศึกษาด้านเทคโนโลยีเช่นกัน โดยได้จัดให้มีการศึกษาในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น วิชาคอมพิวเตอร์ วิทยาการสารสนเทศเบื้องต้น เทคโนโลยีการสื่อสารและการใช้ระบบสารสนเทศ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามสถาบันการศึกษาที่สอนด้านนิเทศศาสตร์ก็ยังมีได้ละเลยต่อการศึกษาที่เน้นความสำคัญของสื่อไปโดยสิ้นเชิง เช่น วิทยาลัยทองสุข สถาบันอุดมศึกษาที่เปิดใหม่ใน พ.ศ.2539 ได้

เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์สาขาการประชาสัมพันธ์และโฆษณาซึ่งยังคงแสดงลักษณะของการตอบสนองการขยายตัวของธุรกิจสื่อสารมวลชนเช่นเดิม

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคนี้อีกประการหนึ่ง คือ การขยายระดับการศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐโดยใน พ.ศ.2539 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดการเรียนการสอนในระดับปริญญาเอก นับเป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกที่เปิดทำการสอนในระดับดุษฎีบัณฑิต และใน พ.ศ.2541 มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เปิดรับนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขานิเทศศาสตร์ สังกัดภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะธุรกิจการเกษตร

อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงของการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในยุคนี้มีไม่มากนัก โดยเฉพาะเมื่อประเทศไทยเผชิญกับวิกฤติเศรษฐกิจครั้งใหญ่เมื่อ พ.ศ. 2540 ส่งผลต่อภาวะชะงักงันของภาคธุรกิจรวมทั้งอุตสาหกรรมสื่อ ทำให้การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์มีความเปลี่ยนแปลงและขยายตัวเพียงเล็กน้อย

ยุคที่ 6 พ.ศ.2544-2548

ยุคแห่งการขยายตัวทุกทิศทางภายหลังวิกฤติเศรษฐกิจ

นับจาก พ.ศ.2544 เป็นต้นมา ภายหลังวิกฤติเศรษฐกิจ ภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมกลับฟื้นตัวเข้าสู่ภาวะปกติ การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย มีการขยายตัวและเกิดความเปลี่ยนแปลงของการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์อย่างกว้างและเป็นไปในทุกทิศทาง ทั้งด้านการขยายสาขาในสถาบันอุดมศึกษาที่สอนด้านนิเทศศาสตร์อยู่แล้ว การเปิดดำเนินการเพิ่มในมหาวิทยาลัยของรัฐ ซึ่งได้ยกวิทยุฐานะขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏ การขยายระดับการสอนไปในระดับปริญญาโทและปริญญาเอกทั้งในมหาวิทยาลัยของรัฐ มหาวิทยาลัยเอกชนและมหาวิทยาลัยราชภัฏ และการเปิดสาขาวิชาใหม่ๆ ทั้งนี้ด้วยปัจจัยผลักดันหลายประการ เช่น การปฏิรูปการศึกษา ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อการขยายตัวของสื่อมวลชนที่ก้าวสู่ความเป็นสื่อสมัยใหม่ การขยายตัวของภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมที่ต้องการบัณฑิตที่มีความรู้ความชำนาญด้านการสื่อสารด้วยภาษาสากล การยกวิทยฐานะของสถาบันราชภัฏ ปัจจัยเหล่านี้ ล้วนส่งผลต่อการขยายตัวอย่างรวดเร็วของการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในยุคนี้ ซึ่งสามารถจำแนกความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคนี้ได้เป็น 4 ทิศทางดังนี้

1. การขยาย เปิดสาขาวิชาเพิ่ม

การเปิดสอนสาขาวิชาใหม่ๆ ในสถาบันอุดมศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนในช่วงนี้เป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ประกอบการเป็นสำคัญ โดยเฉพาะความต้องการนักนิเทศศาสตร์ที่มีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อรองรับต่อการขยายตัวของธุรกิจและภาคอุตสาหกรรมในยุคโลกไร้พรมแดน ซึ่งมีนักศึกษาให้ความสนใจต่อการเข้าศึกษาในหลักสูตรภาษาอังกฤษเป็นจำนวนมาก ส่งผลต่อการขยายตัวของการเรียนการสอนหลักสูตรภาษาอังกฤษด้านนิเทศศาสตร์ สถาบันอุดม

ศึกษาที่เปิดสอนสาขาวิชาที่เปิดใหม่ คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดการเรียนการสอนด้านการบริหารสื่อสารมวลชน หลักสูตรภาษาอังกฤษ สังกัดคณะนิเทศศาสตร์ ส่วนสถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่จัดการเรียนการสอนในคณะนิเทศศาสตร์ หลักสูตรภาษาอังกฤษ ได้แก่ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ มหาวิทยาลัยสยาม และมหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต จัดการเรียนการสอนในสาขาการสื่อสารการตลาด คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย จัดการเรียนการสอนหลักสูตรภาษาอังกฤษในสาขาการสื่อสารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์

2. การขยายระดับการสอน

การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในยุคนี้ได้ขยายระดับการสอนไปถึงระดับปริญญาโทและปริญญาเอก โดยมีการจัดการศึกษาทั้งในมหาวิทยาลัยของรัฐ มหาวิทยาลัยเอกชนและมหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยมหาวิทยาลัยของรัฐที่จัดการสอนระดับบัณฑิตศึกษา ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ระดับปริญญาเอก สาขานิเทศศาสตร์ ส่วนระดับปริญญาโท จัดการศึกษาเป็น 6 สาขาวิชา คือ สาขาวิชาการโฆษณา สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ สาขาวิชาการสารสนเทศ สาขาวิชาวิทยา สาขาวิชาสื่อสารมวลชน และสาขาวิชาการประชาสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เปิดสอนระดับปริญญาเอกและปริญญาโท โดยในระดับปริญญาเอก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดการเรียนการสอนในสาขาสื่อสารมวลชน จำแนกเป็น 3 กลุ่มวิชา คือ กลุ่มวิชาวิจัยสื่อสารมวลชน กลุ่มวิชานโยบายและการวางแผนการสื่อสาร กลุ่มวิชาสื่อสารพัฒนาการ ส่วนระดับปริญญาโทภาคพิเศษ เปิดสอน 2 สาขา คือ สาขาการบริหารสื่อสารมวลชน และสาขาการสื่อสารภาครัฐและเอกชน และสาขานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เปิดสอนในสาขาวิชานิเทศศาสตร์ และมหาวิทยาลัยรามคำแหง เปิดสอนในสาขาวิชาสื่อสารมวลชนและเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน

ส่วนการขยายระดับการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พบว่า มีมหาวิทยาลัยเอกชนจำนวนมากที่จัดการเรียนการสอนในระดับปริญญาโท ได้แก่ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ เปิดดำเนินการสอนหลักสูตรปริญญาโท นิเทศศาสตร์ สาขาวิชาการประชาสัมพันธ์ การโฆษณา และการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยมหาวิทยาลัยกรุงเทพได้เปิดดำเนินการสอนในระดับปริญญาเอกด้านการสื่อสารระหว่างบุคคลด้วย มหาวิทยาลัยเกริก เปิดดำเนินการสอนในหลักสูตรการบริหารการสื่อสารวิชาการบริหารธุรกิจสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น เปิดสอนหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารการตลาด มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย เปิดสอนหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์การตลาด มหาวิทยาลัยสยาม เปิดสอนหลักสูตรนิเทศศาสตร์ 3 กลุ่มวิชา คือ กลุ่มวิชาเอกการบริหารการสื่อสาร กลุ่มวิชาเอกการประชาสัมพันธ์ และกลุ่มวิชาเอกการโฆษณา ส่วนมหาวิทยาลัยที่จัดการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์โดยไม่จำแนกสาขาวิชา ได้แก่ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต และมหาวิทยาลัยศรีปทุม

สถาบันอุดมศึกษาเอกชนอีกแห่งหนึ่งที่มีการจัดการเรียนการสอนในระดับปริญญาโท คือ มหาวิทยาลัยรังสิต มีการจัดศึกษาที่มีลักษณะแตกต่างออกไปจากมหาวิทยาลัยเอกชนแห่งอื่น คือ จัด

การเรียนการสอนในรูปแบบของการบูรณาการองค์ความรู้ โดยพัฒนาหลักสูตรขึ้นใหม่และการปรับเปลี่ยนเนื้อหาและกระบวนการเรียนการสอนเป็นการศึกษาแบบนิเทศศาสตร์องค์รวมศึกษา (Holistic Communication Studies) ครอบคลุมขอบเขตที่สำคัญ 3 ด้าน คือ นิเทศศาสตร์ทฤษฎีนิเทศศาสตร์วิพากษ์ และนิเทศศาสตร์ปฏิบัติ ซึ่งต่อมามหาวิทยาลัยรังสิตได้เปิดสอนระดับปริญญาเอก โดยได้กำหนดแนวทางการเรียนการสอนเช่นเดียวกับระดับปริญญาโท

ในการขยายระดับการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน สถาบันการศึกษาหลายแห่งได้ทำความร่วมมือตกลงกับภาคธุรกิจเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน และขยายตลาดแรงงานเพื่อรองรับต่อการขยายตัวดังกล่าว เช่น มหาวิทยาลัยรังสิต ได้ทำความร่วมมือทางวิชาการกับบริษัท เนชั่นมัลติมีเดีย กรุ๊ป จำกัด(มหาชน) เพื่อผลิตบุคลากรด้านนิเทศศาสตร์-วารสารศาสตร์ โดยทั้งสองหน่วยงานร่วมกันจัดการเรียนการสอน ปรับปรุง และพัฒนาหลักสูตร ตลอดจนสร้างสรรค์หลักสูตรใหม่ระดับปริญญาตรี ปริญญาโทและวุฒิปริญญาตรี คณะนิเทศศาสตร์ บริษัท เนชั่นมัลติมีเดีย กรุ๊ป จำกัด(มหาชน) เป็นแหล่งสำคัญในการจัดสหกิจศึกษาสำหรับคณะนิเทศศาสตร์ อาทิ การฝึกงานบริหารเทศกาลภาพยนตร์โลก การฝึกภาคปฏิบัติสำหรับหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษของนักศึกษานิเทศศาสตร์นานาชาติ และร่วมจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษา และกิจกรรมส่งเสริมสังคม-วัฒนธรรม เพื่ออำนวยความสะดวกต่อสาธารณชน ความร่วมมือดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในยุคนี้ เป็นไปในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยและเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างภาควิชาชีพ คือ หน่วยงานภาคธุรกิจกับภาควิชาการ คือ สถาบันการศึกษาที่จัดการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์

3. การเปิดดำเนินการในสถาบันอุดมศึกษาแห่งใหม่

ในยุคนี้มีมหาวิทยาลัยเอกชนที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์เพิ่มเติม จำนวน 4 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยเวปสเตอร์ เปิดสอนในสาขา Media Communication สังกัดคณะสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิตวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จัดการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ในสาขาวิชาการประชาสัมพันธ์ สังกัดคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา เปิดสอนในสาขาวิชาการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ สังกัดคณะนิเทศศาสตร์ และวิทยาลัยโปลีเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เปิดสอนในสาขาวิชาการประชาสัมพันธ์และการโฆษณา สาขาวิชาการกระจายเสียงและแพร่ภาพ และสาขาวิชาการสื่อสารเพื่อการบริหาร สังกัดคณะนิเทศศาสตร์ ซึ่งพบว่าการเปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่เปิดสอนใหม่นี้เป็นการเปิดสอนในสาขาวิชาการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ยังคงเป็นการขยายตัวเพื่อตอบสนองต่อภาคธุรกิจเป็นสำคัญ

ในขณะที่การสอนด้านนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาของเอกชนให้ความสำคัญต่อการขยายตัวรองรับภาคธุรกิจ สถาบันอุดมศึกษาของรัฐจะให้ความสำคัญต่อการประยุกต์การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์เพื่อตอบสนองต่อการขยายตัวของอุตสาหกรรมสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นสำคัญ โดยสถาบันอุดมศึกษาของรัฐที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในยุคนี้ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งนำศักยภาพด้านศิลปะของมหาวิทยาลัยมาประยุกต์เชื่อมโยงความรู้ความสามารถด้านธุรกิจและ

คอมพิวเตอร์ โดยพัฒนาโครงการจัดตั้งคณะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร รับผิดชอบการจัดการเรียนการสอน ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี เริ่มดำเนินการสอนในปีการศึกษา 2546 ใน 2 สาขาวิชา คือ สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศธุรกิจ และสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการออกแบบ และกำหนดแผนเปิดการเรียนการสอนในสาขาวิชาวิทยุโทรทัศน์ สาขาวิชาวิทยุกระจายเสียง สาขาวิชาภาพยนตร์และวีดิทัศน์ และสาขาวิชาภาพนิ่ง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในสาขาออกแบบสื่อสาร และสาขาการแสดงและกำกับการแสดง สังกัดคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ สังกัดคณะวิทยาการสื่อสาร ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในสาขาวิชาภาพยนตร์และวิดีโอ และสาขาวิชาการถ่ายภาพ สังกัดภาควิชาศิลปะ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

ใน พ.ศ. 2546 มหาวิทยาลัยนเรศวรได้เปิดสอนหลักสูตรสารสนเทศเพื่อการสื่อสาร (นศ.บ.) และหลักสูตรการสื่อสารมวลชน (นศ.บ.) สังกัดคณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ โดยสาขาการสื่อสารมวลชนจำแนกเป็นสาขาวิชาประชาสัมพันธ์และสาขาวิชาสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จัดการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ หลักสูตรนิเทศศาสตร์บูรณาการ สังกัดคณะธุรกิจการเกษตร ในพ.ศ. 2548 ซึ่งนับเป็นมหาวิทยาลัยเดียวที่จัดการสอนระดับปริญญาโทก่อนการเปิดสอนระดับปริญญาตรี ส่วนมหาวิทยาลัยที่อยู่ในระหว่างการเตรียมการเพื่อเตรียมการเพื่อเปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ คือ วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดลโดยร่วมมือกับบริษัท กันตนา กรุ๊ป จำกัด จัดการเรียนการสอนในหลักสูตร Entertainment Media จำแนกเป็น 3 สาขาวิชา คือ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ และแอนิเมชัน โดยมีกำหนดเปิดสอนในปีการศึกษา 2548 และมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อยู่ในระหว่างการเตรียมความพร้อมเปิดสอนคณะนิเทศศาสตร์ในพ.ศ. 2549

4. การขยายระดับการศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏ

ในยุคนี้มหาวิทยาลัยราชภัฏมีการขยายการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ทั้งในด้านการเปิดสาขาเพิ่ม การเปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในมหาวิทยาลัยราชภัฏแห่งใหม่ และการขยายระดับการศึกษาไปในระดับปริญญาโท โดยในจำนวนมหาวิทยาลัยราชภัฏ 41 แห่ง มีมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ถึง 39 แห่ง เป็นการจัดการเรียนการสอนในโปรแกรมนิเทศศาสตร์ สังกัดคณะวิทยาการจัดการ โดยในมหาวิทยาลัยที่มีความพร้อม เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ จะจัดการเรียนการสอนในแขนงวิชาต่างๆ ตามประเภทของสื่อเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชนที่จัดการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ ส่วนมหาวิทยาลัยราชภัฏแห่งที่ยังไม่พร้อมด้านบุคลากร งบประมาณและอุปกรณ์เทคโนโลยีมักเปิดสอนในแขนงวิชาประชาสัมพันธ์และวารสารศาสตร์ ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีกิจกรรมฝึกทักษะหรือการฝึกปฏิบัติงานของนักศึกษามากนัก

แม้ว่าการเปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในมหาวิทยาลัยราชภัฏกำหนดปรัชญาและจุดมุ่งหมายในการเปิดสอนคล้ายๆ กันคือ เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้และทักษะในการปฏิบัติงานด้านนิเทศศาสตร์เป็น

อย่างดี มีเจตคติที่ดีต่องานด้านนิเทศศาสตร์ และสามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาสังคมและท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี มีจริยธรรม ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบต่อสังคมและวิชาชีพนิเทศศาสตร์ มีความสามารถในการจัดระบบงานบริหาร และสร้างสรรค์งานด้านนิเทศศาสตร์อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะพบว่า จุดประสงค์ประการหนึ่ง คือ การพัฒนาท้องถิ่น แต่กลับพบว่า ในรายวิชาที่เปิดสอนในมหาวิทยาลัยราชภัฏแต่ละแห่ง ยังปรากฏรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับนิเทศศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเพียงไม่กี่รายวิชา เช่น การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น และสื่อพื้นบ้านเพื่อการประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาโครงสร้างหลักสูตรแล้ว ยังพบว่า ไม่มีความแตกต่างจากหลักสูตรนิเทศศาสตร์ของมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์แห่งอื่นด้วย

อย่างไรก็ตามภายหลังจากการยกวิทยฐานะของสถาบันราชภัฏขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏ ได้มีความพยายามพัฒนาหลักสูตรการสอนด้านนิเทศศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏทุกแห่ง โดยใน พ.ศ. 2548 ยังอยู่ในระหว่างการศึกษาทบทวนและปรับปรุงหลักสูตรนิเทศศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏให้มีความเอกเทศและตอบสนองต่อการพัฒนาสังคมได้อย่างแท้จริง

นอกจากการเพิ่มจำนวนของมหาวิทยาลัยราชภัฏที่สอนด้านนิเทศศาสตร์ในระดับปริญญาตรีแล้วยังมีการขยายการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ไปในระดับบัณฑิตศึกษาด้วย โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏแห่งแรกที่จัดการเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารการเมือง และสาขาการสื่อสารเพื่อการรณรงค์การจัดการสื่อสารการตลาด และยังได้จัดการเรียนการสอนระดับปริญญาเอก สาขาการจัดการการสื่อสารด้วย (หนึ่งฤทัย ขอผลกลาง และคณะ ,2548 : 1-14)

2. การเปรียบเทียบหลักสูตรวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ของมหาวิทยาลัยรัฐและเอกชนในประเทศไทย

คำว่า “หลักสูตร” ในการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเรียกได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญในการวางแผนทางและจัดการบริหารเพื่อให้เกิดประโยชน์และตรงกับความต้องการของผู้ศึกษา นิยามของ “หลักสูตร” อาจกล่าวได้โดยสรุปว่า หมายถึงรายวิชาจำนวนหนึ่งที่เสนอความรู้ หลักการ ค่านิยม และทักษะซึ่งเป็นผลอันพึงประสงค์ของการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา

2.1 โครงสร้างหลักสูตรระดับปริญญาตรีในประเทศไทย โครงสร้างหลักสูตรประกอบไปด้วย 3 ส่วนคือ

1. ความรู้ด้านวิชาพื้นฐานทั่วไป เป็นเนื้อหาความรู้ที่ให้คนได้เรียนรู้เพื่อให้มีทักษะแนวคิดที่กว้างขวาง มีความรับผิดชอบ เสริมสร้างคุณธรรม และมีความรอบรู้ในแขนงวิชาต่างๆ จนสามารถนำไปประยุกต์เข้ากับความรู้ทางด้านวิชาชีพได้

2. ความรู้ด้านวิชาชีพเป็นเนื้อหาความรู้ที่จัดให้ผู้ศึกษาได้เรียนรู้และปฏิบัติวิชาชีพสาขาใดสาขาหนึ่ง ให้มีความรู้เชี่ยวชาญในสาขาดังกล่าวเพื่อนำไปประกอบอาชีพได้
3. ความรู้วิชาเลือก เป็นเนื้อหาความรู้ที่จัดให้คนได้เรียนรู้เพื่อตอบสนองความต้องการ ความถนัด ความสนใจเฉพาะด้านของนักศึกษา อันเป็นส่วนที่จะเสริมการประกอบวิชาชีพและการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เมื่อพิจารณาในเนื้อหาหลักสูตรสาขานิเทศศาสตร์โดยภาพรวมของสถาบันอุดมศึกษาไทยจะพบว่าจำนวนหน่วยกิตและการจัดการบริหารหลักสูตรไม่แตกต่างไปจากแนวทางดังกล่าว อีกทั้งยังไม่แตกต่างจากสาขาวิชาอื่นๆ กล่าวคือ ประกอบด้วย 3 หมวดวิชาหลัก โดยใช้วัตถุประสงค์ในการปลูกฝังความรู้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ได้แก่

1. หมวดวิชาพื้นฐานทั่วไป (General Education) มุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัว คือมีโลกทัศน์กว้าง และเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาระดับปริญญาตรี ในปีที่ 3 และปีที่ 4 เป็นสาขาทางด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ภาษาไทย อังกฤษ และคณิตศาสตร์ - วิทยาศาสตร์ โดยมีหน่วยกิตประมาณ 30-60 หน่วยกิต
2. หมวดวิชาชีพหรือวิชานิเทศศาสตร์ เป็นวิชาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ในแขนงวิชาของตน เพื่อเพิ่มความแข็งแกร่งในความรู้ทั้งในภาคทฤษฎีและปฏิบัติ โดยแบ่งเป็น 3 หมวดย่อยคือ

- วิชาแกน	15-60 หน่วยกิต
- วิชาเอก	18-54 หน่วยกิต
- วิชาโท/วิชาเลือก	15-34 หน่วยกิต
3. หมวดวิชาเลือกอื่นๆที่ไม่ใช่สาขานิเทศศาสตร์ วัตถุประสงค์เพื่อเสริมความรู้ประกอบในสาขาวิชาเอก ซึ่งจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น มีทั้งที่เป็นวิชาเลือกภายในคณะและวิชาเลือกจากภายนอกคณะ จำนวนตั้งแต่ 3-18 หน่วยกิต

2.2 ลักษณะเฉพาะของหลักสูตรนิเทศศาสตร์ สำหรับสาขานิเทศศาสตร์มีขอบเขตในการศึกษาที่กว้างขวาง และครอบคลุมทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ ซึ่งเรื่องราวของการสื่อสารมวลชนเข้าไปมีบทบาทในทุกเรื่อง ดังนั้นนักนิเทศศาสตร์ที่ผ่านการศึกษาด้านหลักสูตรนิเทศศาสตร์ จึงถูกคาดหวังที่จะต้องมีความรู้ทั้งด้านกว้างและลึกในหลากหลายสาขาวิชาเพียงพอที่จะนำมาประยุกต์ใช้เป็สาระของการสื่อสารได้

จากคุณสมบัติดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า ในฐานะของความเป็นศาสตร์ หลักสูตรนิเทศศาสตร์จึงมีคุณสมบัติเป็นศาสตร์ในลักษณะของสหวิชาการหรือสนามวิชา (Field of Study) มากกว่าจะเป็น

ศาสตร์อื่นๆ ดังนั้นหลักสูตรนิเทศศาสตร์ที่ดีควรมีความยืดหยุ่น สามารถบริหารให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่จะผลิตบัณฑิตตามความต้องการของสังคมได้ แต่มีใช้เพียงสร้างหลักสูตรให้สอดคล้องกับตลาดแรงงาน หรือความต้องการของสังคมซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปได้โดยง่าย

เมื่อพิจารณารายละเอียดหลักสูตรของแต่ละมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทยพบว่า ไม่มีความแตกต่างกันนักในด้านจำนวนหน่วยกิต และลักษณะการจัดหมวดวิชาแต่ละประเด็นที่ต่างกัน คือการให้น้ำหนักของการศึกษาในแต่ละหมวดวิชา โดยเฉพาะหมวดวิชาพื้นฐานทั่วไปและหมวดวิชาชีพเฉพาะด้านนิเทศศาสตร์ เช่นมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช จัดการศึกษาในหมวดวิชาชีพนิเทศศาสตร์สูงกว่า 67% ของรายวิชาทั้งหมด ในขณะที่มหาวิทยาลัยรามคำแหงจะให้ความสำคัญการศึกษาหมวดวิชาเฉพาะด้านนิเทศศาสตร์เพียง 28% และเน้นวิชาเลือกนอกสาขามากกว่า ส่วนมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จะให้ความสำคัญกับวิชาพื้นฐานมากกว่าหมวดวิชาอื่นๆ ซึ่งการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะพิจารณาถึงการจัดหมวดวิชาที่มีความแตกต่างกันนี้ด้วยว่า การจัดความสำคัญที่แตกต่างกันดังกล่าวนำไปสู่ลักษณะหรือคุณสมบัติที่แตกต่างกันของนักศึกษาหรือไม่อย่างไร

ในปัจจุบันแม้ว่าหลักสูตรนิเทศศาสตร์จะได้รับการปรับปรุงให้มีความเหมาะสมและพัฒนาไปสู่สภาพที่ทันสมัยมากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังคงได้รับการวิจารณ์อยู่เสมอ โดยเฉพาะจากนักวิชาการด้านการศึกษาว่า แม้จะมีปณิธานและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน หากแต่ยังขาดการปฏิบัติที่มุ่งตรงไปสู่วัตถุประสงค์ การนำเทคโนโลยีการศึกษาและจิตวิทยาการศึกษาเข้ามาใช้ยังไม่พอเพียง รวมทั้งหลักสูตรและเนื้อหาวิชายังไม่ตรงกับปัญหาที่บัณฑิตต้องประสบในชีวิตจริง ความรู้ที่ได้รับมาไม่สามารถใช้งานได้เต็มที่ หลักสูตรไม่น้อยลอกเลียนมาจากต่างประเทศ โดยขาดการปรับให้เหมาะสมกับระบบในสังคมไทย

สำหรับหลักสูตรการเรียนการสอนของสาขาวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ หรือสาขาการสื่อสารมวลชนในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ นั้น สามารถแบ่งอธิบายได้เป็น 2 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 หลักสูตรการเรียนการสอนวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ในมหาวิทยาลัยรัฐ

ส่วนที่ 2 หลักสูตรการเรียนการสอนวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ในมหาวิทยาลัยเอกชน

ส่วนที่ 1 หลักสูตรการเรียนการสอนวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ในมหาวิทยาลัยรัฐ

ในการศึกษาหลักสูตรด้านการสื่อสารมวลชนหรือวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ในที่นี้ ได้ศึกษาหลักสูตรดังกล่าวในมหาวิทยาลัยรัฐทั้งหมด 3 สถาบันคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สามารถสรุปได้ดังนี้คือ

1. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เปิดการเรียนการสอนในด้านนิเทศศาสตร์ ซึ่งประกอบไปด้วย 5 ภาควิชาได้แก่ การหนังสือพิมพ์ การสื่อสารมวลชน การประชาสัมพันธ์ วาทยุทธศาสตร์และการแสดง การภาพยนตร์และภาพนิ่ง โดยนิสิต คณะนิเทศศาสตร์ชั้นปีที่ 1 และชั้นปีที่ 2 จะศึกษาร่วมกันในวิชาพื้นฐานและเริ่มแยกศึกษาตามภาควิชาตั้งแต่ชั้นปีที่ 3 เป็นต้นไป